

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social Studies Research in Iran
Vol. 11, No. 3:833-861, Autumn 2022
Doi: 10.22059/JISR.2022.330237.1238

Analyzing the Nature of Interaction of 9 - 11 Years Old Children with Smartphones: A Qualitative Study*

Zahra Ojagh¹
Farazeh Nurzad²

Received: September 7, 2021

Accepted: May 17, 2022

Abstract

Introduction: This study is about the conflict between children's interests or needs in using smartphones and parents' concerns in this regard. The reason for parents' concerns is the insufficient knowledge about the relationship between children and media and parents' confusion about their role in shaping this relationship due to the lack or absence of relevant scientific studies and the emphasis on the lack of benefits of the media-child relationship in the research literature. The purpose of this study is to determine the nature of 9- to 11-year-old children's interaction with smartphones during this period as mediated by their parents' parenting style.

Method: This study uses a qualitative inquiry with a phenomenological approach. Children's perceptions are obtained through semi-structured interviews. Samples are selected through the "snowball" method. Participants will be divided into two groups of 24: (a) children aged 9, 10, and 11, including 2 girls aged 9 and two boys of the same age, two 10-year-old girls and two 10-year-old boys, and the other four are two girls and two boys aged 11. (b) Parents who are the children's own parents so that the parent-child relationship can be closely examined. Due to the limitations of the pandemic, the interview will be conducted online. The theory-based approach of content analysis according to Brown and Clark's method is used to analyze the data.

Findings: Based on Bruno Latour's actor-network theory, anything that has the power to change something is an actor, and there is no difference between humans,

---

* Scientific-research from the Master's thesis of the second writer under supervision of the first writer

1. Assistant Professor, Department of Science & Technology Communication, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran (Corresponding author), z.ojagh@ihcs.ac.ir

2. MS in Media Management, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran, farazeh84@gmail.com

other living beings, and objects in the world. Actors interact with each other by connecting and negotiating, and this changes actors (Latour, 1996). Since the nature of these actors emerges from the relationship between them, our results in the children's smartphone network are: 1. Children's smartphone interaction activities are divided into five thematic categories: (a) education, (b) games and entertainment, (c) culture, (d) social media interaction (e) autonomous interactions. 2. Parenting style is divided into four thematic categories: (a) guidance and support, (b) monitoring the child's actions, (c) strengthening the child's active independence, (d) limiting the child's active behavior. 3. Smartphone actions are divided into five thematic categories: (a) changing the nature of education, (b) changing the essence of the child-parent relationship, (c) changing the essence of entertainment, (d) interacting with the child, (e) changing the essence of the child's activity.

Conclusion: The results show that in the interaction between child and smartphone, it is neither the child nor the media, but the network that is crucial. A strict parenting style is not effective and the child needs a flexible parenting style. The variable nature of the sequential connections of the components in the network gives the child variable identities. Children's interaction with the smartphone is unpredictable due to the fluid nature of the smartphone, and in this instability, children need the opportunity to act autonomously in this interaction.

Keywords: Smartphone, media, child, network, parenting style.

References

- Abedi Ja'fari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A., & Sheikhzadeh, M. (2011), Thematic Analysis and Thematic Networks: A Simple and Efficient Method for Exploring Patterns Embedded in Qualitative Data Municipalities), **Strategic Management Thought**, Vol. 5, No. 2: 151-198. (*In Persian*)
- Abdollahyan, H., & Ojagh, S. Z. (2014), Calling to Audience by Science Communication Magazines, **Culture – Communication Studies**, Vol. 14, No. 24: 7-25. (*In Persian*)
- Anvari, M. R., & Karamollahi, N. (2018), Critical review of the epistemological foundations of network operator theory, **Marefatfarhangi**, Vol. 9, No. 3: 35-54. (*In Persian*)
- Azimi, M. H., & Shokrkah, Y. (2016), Children, Media & Interaction, **Sciences and Techniques of Information Management**, Vol. 1, No. 1: 69-94. (*In Persian*)
- Bailey, J. O., & Bailenson, J. N. (2017), Considering virtual reality in children's lives, **Journal of Children and Media**, No. 11 (1):107-113. (*In Persian*)
- Bakhsizadeh, H. (2021), The relationship between media consumption and fear of crime among citizens of Tehran, **Quarterly of Social Studies and Research in Iran**, Vol. 10, No. 1: 277-312. (*In Persian*)
- Baumgartner, S. E., van der Schuur, W. A., Lemmens, J. S., & te Poel, F. (2018), The Relationship Between Media Multitasking and Attention Problems in Adolescents: Results of Two Longitudinal Studies, **Human Communication Research**, Vol. 44, No. 1: 3-30.

- Braun, V., & Clarke, V. (2006), Using thematic analysis in psychology Qualitative research in psychology, **Qualitative Research in Psychology**, Vol. 3, No. 2: 77-101.
- Brocki, K. C., & Bohlin, G. (2004), Executive Functions in Children Aged 6 to 13: A Dimensional and Developmental Study, **Developmental Neuropsychology**, Vol. 26, No. 2: 571-593.
- Corsaro, W. A. (2005), **The Sociology of Childhood**, Translated by: Alireza Kermani & Ms'ud Rajabi Ardeshiri, Tehran: Saless. (*In Persian*)
- Crone, E. A., & Konijn, E. A. (2018), Media use and brain development during adolescence, **Nature Communications**, Vol. 9, No. 1: 1-10.
- Crone, E. A., Bunge, S. A., Latenstein, H., & van der Molen, M. W. (2005), Characterization of Children's Decision Making: Sensitivity to Punishment Frequency, Not Task Complexity, **Child Neuropsychology**, Vol. 11, No. 3: 245-263.
- Hashemian, S. M. H., & Anvari, M. R. (2018), Implications of actor - network theory in cultural policy-making: The interaction of technology and human in policy-making, **Religion and Cultural Policy**, Vol. 5, No. 1: 37-64. (*In Persian*)
- Jamshidiha, Gh. & Sha'ban, M. (2021), Reversed Orientalism of Child Rights: Emphasizing Iranian-Islamic Child Rights, **Quarterly of Social Studies and Research in Iran**, Vol. 9, No. 4: 967-994. (*In Persian*)
- Khaniki, H., Shahhoseyni, V., & Nurirad, F. (2016), Explain the pattern of media literacy education in the education system, **Resane (Media)**, Vol. 27, No. 1: 5-22. (*In Persian*)
- Laktyukhina, E. (2018), Smart Things in Child-Parent Interaction: Statement of Problem, **SHS Web of Conferences EDP Sciences**.
- Latour, B. (1996), On actor-network theory: A few clarifications, **Soziale Welt**, No. 47: 369-381.
- Latour, B. (2013), **An inquiry into modes of existence**, Harvard University Press.
- O'Connor, C., & Joffe, H. (2020), Intercoder reliability in qualitative research: debates and practical guidelines, **International Journal of Qualitative Methods**, No. 19: 1-13.
- Mohammadi, Sh., & Heydari Moghaddam, Gh. (2010), Reconstruction and investigation of meta-physical amplifiers of operating theory - Bruno Latour network, **Zehn (Mind)**, Vol. 13, No. 52: 139-172. (*In Persian*)
- Ojagh, S. Z., & Vaez, S. (2017), The Role of Media Literacy in Resolving Children's Role-Identity Conflict: A Case Study of the Children's Audience of Spider-Man Cartoons, **Global Media Journal**, Vol. 12, No. 1: 21-39. (*In Persian*)
- Sharifzadeh, R. (2018), **Negotiation with objects: Bruno Latour and actor-network theory**, Tehran: Nashr e Ney. (*In Persian*)
- Semenova, O. A., Machinskaya, R. I., & Lomakin, D. I. (2015), The influence of the functional state of brain regulatory systems on the programming, selective regulation and control of cognitive activity in children: Neuropsychological and EEG analysis of age-related changes in brain regulatory functions in children, **Human Physiology**, Vol. 41, No. 4: 345-355.

- Wang, R., Bianchi, S. M., & Raley, S. B. (2005), Teenagers' Internet use and family rules: A research note, **Journal of Marriage and Family**, Vol. 67, No. 5: 1249-1258.

تحلیل ماهیت تعامل کودکان نه تا یازده ساله با گوشی هوشمند:

یک مطالعه کیفی*

سیده زهرا اجاق^۱

فرازه نورزاد^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۱۶

Doi: 10.22059/JISR.2022.330237.1238

چکیده

همه‌گیری کووید ۱۹ و ضرورت آموزش مجازی موجب رواج بیشتر استفاده کودکان از گوشی‌های هوشمند شده است. استفاده روزافزون کودکان از گوشی هوشمند، نداشتن شناخت صحیح از چگونگی و ماهیت این رابطه و ارائه تبلیغات غیرتخصصی به والدین درخصوص مضربودن استفاده از گوشی هوشمند، استفاده کودکان از این وسیله را به موضوعی بغرنج تبدیل کرده است. این مطالعه با هدف درک ماهیت تعامل کودک با گوشی هوشمند با وساطت سبک والدگری انجام شد. برای این منظور، با انتخاب رویکرد کیفی، داده‌ها با استفاده از روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته گردآوری شدند. سپس با رویکرد تحلیل مضمون نظریه‌محور براساس چارچوب نظری کنشگر-شبکه تحلیل شدند. اجزای بررسی شده در این مطالعه شامل کودک، گوشی هوشمند و سبک والدگری هستند. یافته‌ها نشان داد تعامل کودک با گوشی هوشمند، شبکه محوریت دارد. تعامل کودکان با گوشی هوشمند، ماهیت سیال و پیش‌بینی‌ناپذیر دارد. ارتباطات پی‌درپی اجزا در شبکه، هویت‌های متغیری به کودک می‌بخشد. از این رو سبک والدگری، کنترلی و سختگیرانه کارایی ندارد. کودک نیازمند امکان بروز کنش مستقلانه و سبک والدگری انعطاف‌پذیر، واجد کارایی بیشتری است.

واژه‌های کلیدی: رسانه، سبک والدگری، کنشگر-شبکه، کودک، گوشی هوشمند.

* مقاله پژوهشی، مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده دوم است که با راهنمایی نویسنده اول انجام شده است.

۱. استادیار گروه ارتباطات علم و فناوری، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و ارتباطات، پژوهشگاه علوم انسانی و

مطالعات فرهنگی، تهران، ایران، z.ojagh@ihcs.ac.ir

۲. کارشناس ارشد مدیریت رسانه، گروه ارتباطات علم و فناوری، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و ارتباطات،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران، farazeh84@gmail.com

مقدمه و طرح مسئله

مسئله این پژوهش، تضاد بین علاقه شدید و گاهی نیاز کودکان به استفاده از گوشی‌های هوشمند و نگرانی والدین درمورد آن است که می‌تواند رابطه والدین-فرزندان را دچار چالش سازد و بر جنبه‌های دیگر ارتباطات والدین و کودکان اثر بگذارد. این تضاد ناشی از دلواپسی والدین در دستیابی کودک به اطلاعاتی فراتر از محدوده سنی، سوءاستفاده از کودکان، تخصیص زمان زیاد به استفاده از گوشی و... است. در شرایط همه‌گیری کووید ۱۹ به دلیل اولویت آموزش مجازی، گوشی هوشمند به بخش مهمی از دنیای کودکان تبدیل شده و نگرانی‌های والدین افزایش یافته است. بسیاری از والدین، نقش و جایگاه خود را در تعامل کودک-گوشی هوشمند نمی‌شناسند. از طرفی، اغلب متونی که به تحلیل رابطه رسانه و کودکان پرداخته‌اند، بیشتر بر قدرت رسانه و کاری که رسانه با کودک می‌کند، تأکید دارند و کمتر به کودک و شیوه او در ایجاد رابطه با رسانه توجه کرده‌اند. غفلت از کودک به عنوان یک عامل^۱ اثرگذار در این رابطه، درخصوص رسانه‌های نوین جدی‌تر است. به طور مشخص نوع ارتباط و چگونگی تعامل کودکان با رسانه‌های نوین، کمتر مطالعه شده است و شناختی درباره اینکه کودک به چه دلیل و با چه اهدافی به استفاده از گوشی هوشمند روی می‌آورد، وجود ندارد. «به‌خصوص مطالعات محدودی انجام شده است که مشخص کند در زمانی که کودکان، والدین و رسانه همگی با هم حضور دارند، چه رخ می‌دهد» (ونگ و همکاران، ۲۰۰۵: ۱۲۵۷).

پیچیدگی مطالعات مصرف رسانه‌ای به این دلیل بیشتر است که کودکان در دوره‌های سنی مختلف تغییر می‌کنند و انتظار متفاوتی از گوشی هوشمند دارند. آن‌ها از بدو تولد تا ورود به نوجوانی خصوصیات فیزیکی و غیرفیزیکی متفاوتی دارند و تمایلات و نیازهای آن‌ها در دوره‌های مختلف سنی فرق می‌کند. دوره سنی نه تا یازده سال، دورانی بین کودکی و بلوغ است که «به‌عنوان دوره سنی واسطه‌ای رشد انسان و به‌اصطلاح پیش از نوجوانی پذیرفته شده که به‌نوعی، ماهیت انتقالی دارد» (سمنوا و همکاران، ۲۰۱۵: ۳۴۵). تکامل رشد و توسعه رفتارهای تکانشی و کنترل آن‌ها که کنترل مهارتی نام دارد (بروکی و بولین، ۲۰۰۴)، تصمیم‌گیری براساس برآورد نتایج فعالیت‌های کوتاه‌مدت (کرون و همکاران، ۲۰۰۵) و جایگزینی تخیل با پردازش واقعیات آن‌طور که هست، برای بیان هویت بالقوه خود، استقلال رو به رشد فرزند از خانواده و

1. Agent

علاقه به گذراندن وقت با دوستان، تغییرات جسمی مربوط به بلوغ، شروع به احساس مسئولیت، تلاش برای تشکیل و حفظ دوستی‌های قوی و پیچیده که هم‌زمان با روند تکاملی شناخت و تصور از بدن رخ می‌دهد (کورسارو، ۲۰۰۵)، از ویژگی‌های این دوره است.

با توجه به این شرایط می‌توان گفت فضایی که کودک در حال تجربه آن است، بر تعریف او از رسانه و انتظاراتش از آن اثر دارد. با توجه به عمومیت استفاده از گوشی هوشمند و سهولت استفاده از آن، به‌ویژه پس از همه‌گیری کووید ۱۹، مطالعه این گروه سنی با در نظر گرفتن نقش والدین و سبک والدگری آن‌ها واجد اهمیت است. در حین استفاده از گوشی هوشمند، کودکان در فضای اطلاعاتی گسترده و کنترل‌نشده‌ای شروع به گردش می‌کنند که مزایا و معایبی به دنبال دارد. نداشتن شناخت لازم و توانایی نداشتن والدین برای فهم رابطه تعاملی این گروه سنی با گوشی هوشمند، می‌تواند موجب اتخاذ راهبردهایی شود که این تجربه را برای کودکان دشوار سازد و بر سایر جنبه‌های ارتباطی آن‌ها اثر بگذارد؛ بنابراین شناسایی براساس رده‌بندی سنی کودکان در تعامل با رسانه و اثرگذاری سبک والدگری والدین بر این ارتباط ضروری است.

پیشینه پژوهش

اغلب تحقیقات انجام‌شده در کشور، به اثرات و پیامدهای رسانه بر کودک متمرکز بودند و هدفشان دستیابی به روش‌های کنترل فضای رسانه‌ای و رابطه کودک-رسانه بوده است. براساس این مطالعات، مدیریت رابطه کودک-رسانه و «کاهش آثار منفی آن نیازمند اراده عمومی است و لازم است همه نهادهای متولی در حوزه کودک برای کاهش آثار منفی آن همگام شوند» (عظیمی و شکرخواه، ۱۳۹۴: ۹۲). همچنین «آموزش رسانه‌ای گونه‌ای حمایت نیست، بلکه نمونه‌ای از آمادگی است و برای رسیدن به سطوح بالاتر نیازمند طرحی دقیق و گام‌به‌گام برای آموزش است تا فهم انتقادی را افزایش دهد» (خانیک و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹). مطالعه دیگری که با تمرکز بر کودکان و تحلیل داده‌های اخذشده از آنان انجام شده نشان داد «کودکان واقعیت را در دو شکل مبتنی بر محسوسات و مبتنی بر عواطف و احساسات آن‌ها پیرامون تعریفشان از واقعیت، تعریف می‌کنند» (اجاق و واعظ، ۱۳۹۶: ۲۴).

مطالعات انجام‌شده در خارج از کشور، ابعاد بیشتری از این رابطه را برملا کردند. آن‌ها نشان دادند فناوری‌های ارتباطی، تأثیر بسزایی بر هویت، رفتار و روان کودکان دارند (بیلی و بیلنسون، ۲۰۱۷). سیستم‌های عصبی در سنین بلوغ در کودکان، در معرض تغییرات فراوانی

است که ممکن است متأثر از رسانه‌ها باشد. همچنین «کودکان در این دوره به شدت نیازمند رعایت هنجارهای تأییدشده از سوی همسالان هستند و رسانه‌های اجتماعی می‌تواند در تصور از خود و خودکنترلی مؤثر باشد» (کرون و کنیث، ۲۰۱۸: ۷). مطالعه دیگری ثابت کرد بین استفاده از رسانه چندمنظوره و مشکلات تمرکز و توجه، ارتباط معنادار وجود دارد. باین حال «مشکلات تمرکز توجه ناشی از مصرف رسانه‌های چندمنظوره در طول زمان به مشکلات جدی منجر نمی‌شود و تنها در حوزه رقابتی با سایر عوامل سبب باقی ماندن مشکلات تمرکز، توجه خواهد شد» (بومگاردنر و همکاران، ۲۰۱۸: ۲۵).

پژوهش حاضر با محدودکردن حوزه مطالعه به کودکان نه تا یازده ساله و رابطه آن‌ها با گوشی هوشمند انجام شد که علاوه بر نوین و تعاملی بودن، سبک، قابل دسترس و استفاده از آن بدون نیاز به مهارتی خاص است و با توجه به شرایط اقتصادی و فرهنگی خانواده‌ها، احتمال استفاده کودکان از آن، بیشتر است. این پژوهش «فضای ذاتی» را که زائیده تعامل کودک با گوشی در کنار والدین است، به صورت پدیدارشناسانه تحلیل می‌کند. این مطالعه نشان می‌دهد برهم کنش سه جزء کودک، گوشی هوشمند و والدین، به تعامل کودک-گوشی هوشمند چه ویژگی‌هایی می‌بخشد.

تأملات نظری

لاتور، نظریه پرداز اصلی نظریه کنشگر-شبکه در تحلیل رخدادهای جهان، انسان را تنها یکی از اجزای ارتباط در شبکه‌ای از ارتباطات موجودات، اشیا و چیزها برمی‌شمارد. «شبکه‌ها، فعالیت‌های فرایندی و برساخته‌ای هستند که عوامل، آن‌ها را برساخته‌اند» (هاشمیان و انواری، ۱۳۹۷: ۴۵). «ویژگی مهم نظریه کنشگر-شبکه به این مربوط است که به لحاظ هستی‌شناسی تأکید زیادی بر نقش فعال جهان غیرانسانی در شکل دادن به تبادله نظرها دارد» (عبداللهیان و اجاق، ۱۳۹۲: ۱۰). براساس این نظریه «شبکه در ترکیب ناهمگنی از کنشگران بافتی، مفهومی، اجتماعی و فنی تحقق می‌یابد» (همان). در این جمع، همگی در حال تلاش برای برقراری ارتباط هستند و بر هم اثر می‌گذارند. از این رو کنشگر محسوب می‌شوند. «واژه کنشگر در این نظریه معادل اکتانت است که نه تنها به عاملیت اشاره دارد، بلکه به معنای شمول انسانی و غیرانسانی در کنشگری است» (محمدی و حیدری، ۱۳۹۱: ۱۴۰). هر چیزی که توان ایجاد تغییر داشته باشد، کنشگر محسوب می‌شود و تفاوتی میان انسان و سایر موجودات و اشیا در

جهان وجود ندارد. کنشگران برای رسیدن به اهداف خود باید با هم پیوند داشته باشند. آنها برای برقراری، حفظ یا گسست این پیوندها، با هم مذاکره می‌کنند و طی مذاکره و برقراری پیوند، بر هم اثر می‌گذارند و کنشگرها را دچار تغییر می‌کنند (لاتور، ۱۹۹۶). کنشگران با عضویت در شبکه‌ها هویت کسب می‌کنند. شبکه‌ها به آنها اجازه می‌دهند ذات، ذهنیت و اهداف خود را متعین سازند. در موضوع این پژوهش نیز موجودات انسانی شامل کودکان در تعامل با سایر موجودات انسانی از جمله والدین و موجودات غیرانسانی از جمله گوشی هوشمند را شبکه‌های اجتماعی پدید می‌آورند. در واقع دو کنش اصلی که در شبکه رخ می‌دهد، پیوند و وساطت هستند.

کنش پیوند موجب هماهنگی کنشگران با یکدیگر و از طریق «ترجمه» انجام می‌شود. در چارچوب فکری این نظریه «پیوند دادن یک چیز به چیز دیگر، ترجمه نام دارد» (انواری و کرم‌اللهی، ۱۳۹۷: ۳۹)؛ برای مثال، هنگامی که یک فرمانده دستور حمله می‌دهد، ایجاد رابطه بین دستور فرمانده و حمله سربازها، همان ترجمه است؛ زیرا کنشگرهای زیادی از دستور تا حمله به صورت میانجی وجود دارند که وجودشان برای تحقق هدف لازم است. وجود واسطه یا میانجی موجب می‌شود نیروها امکان تعامل با یکدیگر را به دست آورند. هرکدام از واسطه‌ها بخشی از کار ترجمه را به عهده دارند؛ برای نمونه تبدیل دستور به رویداد حمله با طی مراحل رخ می‌دهد. پیوند این مراحل به یکدیگر با ترجمه انجام می‌شود. در مورد استفاده از نوآوری‌هایی مانند گوشی هوشمند، ترجمه بدین معنا است که کنشگران جنبه‌هایی از نوآوری را اقتباس می‌کنند که متناسب با نیازشان است (عبداللهیان و اجاق، ۱۳۹۲: ۱۱). به این معنا که گوشی هوشمند در دست کودک به چیزی ترجمه می‌شود که برای استفاده او مناسب و متفاوت با شکل اولیه‌اش است.

کنش اصلی دیگر در شبکه وساطت است. وساطت یا میانجی‌گری، با مذاکره رخ می‌دهد. در واقع بقا و قدرت کنشگران و شبکه از طریق مذاکره حاصل می‌شود. مذاکره زمانی رخ می‌دهد که کنشگران برای حفظ بقا به صورت گفت‌وگویی مثبت تلاش می‌کنند (شریف‌زاده، ۱۳۹۷). طی مذاکره، کنشگران با تغییر هدف، تغییر کنش، جمع کردن زمان و مکان در خود (شریف‌زاده، ۱۳۹۷) وساطت می‌کنند. در مجموع طبق نظریه کنشگر-شبکه، شبکه تعامل کودک-رسانه دارای ویژگی‌هایی به شرح زیر است.

الف) ماهیت غیر سلسله‌مراتبی

بنا بر نظریهٔ لاتور، کودک به این دلیل که کنشگری انسانی است، نسبت به گوشی هوشمند که کنشگری غیر انسانی است، هیچ برتری و اهمیتی ندارد. هر دوی این‌ها گره‌های ارتباطی در شبکه هستند که ماهیتی متغیر دارند. هیچ نظام سلسله‌مراتبی‌ای در شبکه وارد نمی‌شود. والدین با کودک و گوشی هوشمند از باب کنشگری در شبکه در یک سطح هستند و نیروهای خاص خود را به صورت کنش‌های هم‌سطح به هم وارد می‌کنند. همچنین تغییرات به صورت پیوسته رخ می‌دهند. تغییرات مداوم، ماهیت کنشگران را در شبکه تغییر می‌دهند. ماهیت یک کنشگر نتیجهٔ پیوندهای متغیری است که در شبکه برقرار می‌کند. «درواقع کنشگر محصول مذاکره است» (شریف‌زاده، ۱۳۹۷).

ب) تعیین‌کنندگی نوع و ماهیت روابط

آنچه در رفتار شبکه مشهود است، نتیجه و هدف محور نبودن آن است. در واقع «نقطهٔ مرکزی وجود ندارد؛ زیرا هر کنشگر در هر نقطه‌ای که هست شبکهٔ روابط خود را می‌سازد» (محمدی و حیدری، ۱۳۹۱: ۱۶۴). کودک در رابطه با رسانه دچار پیامدهایی که از قبل بتوان آن‌ها را منفی یا مثبت محسوب کرد، نمی‌شود. اهمیت در پیوندهایی است که در همان لحظهٔ پیوند در حال رخ دادن است. چت کردن با یک نفر در شبکهٔ اجتماعی الزاماً فعالیتی با نتایج منفی یا مثبت نیست، بلکه اهمیت در نوع و ماهیت روابط است که از این طریق رخ می‌دهد؛ چرا که پیامدهای بعدی، معنا را می‌سازند. ساختارهای از پیش تعیین شده برای شناسایی این تعامل در شبکه وارد نمی‌شوند. روابطی که در حال شکل‌گیری و روی دادن است، معنا و شناخت را می‌سازد که خود در فرایندهای ارتباطی دستخوش تغییر می‌شود (شریف‌زاده، ۱۳۹۷). کودک و گوشی هوشمند در رابطه با هم قرار می‌گیرند. از درون رابطهٔ این دو کنشگر، نوعی درک و آگاهی ایجاد می‌شود که مفاهیم و معانی را برای کنشگران شکل می‌دهد.

پ) کنش محور بودن شبکه

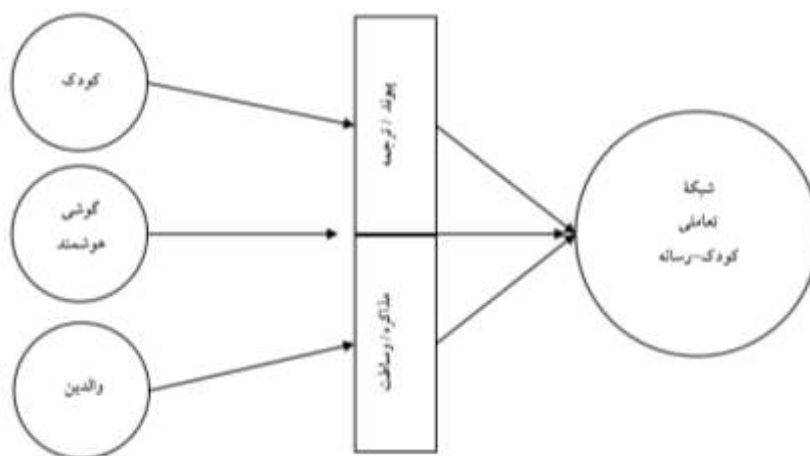
مهم‌ترین عامل شکل‌دهندهٔ خصلت این شبکه کنش است. سه کنشگر اصلی در این شبکهٔ تعاملی عبارت‌اند از:

۱. کودک به عنوان یک کنشگر انسانی؛

۲. والدین و سبک والدگری والدین به عنوان کنشگری انسانی / غیرانسانی؛

۳. گوشی هوشمند به عنوان کنشگری غیرانسانی.

سبک والدگری می تواند ماهیتی انسانی یا غیرانسانی داشته باشد. ماهیت غیرانسانی آن به نرم افزار و گجت های نظارتی والدین برای مصرف اینترنت برمی گردد. در این وضعیت، اطلاعات مربوط به مصرف رسانه ای کودک، مستقیم به ابزارهای نظارتی و والدین منتقل می شود. ماهیت انسانی سبک والدگری، به کنشگری بلاواسطه والدین مربوط است؛ زیرا نرم افزارهای نظارتی به صورت عام و گسترده در خانواده های ایرانی کاربرد ندارد. در مطالعه حاضر، سبک والدگری والدین، کنشگری انسانی قلمداد می شود. در این پژوهش با تحلیل نیروهای بین کنشگران نامبرده، نحوه اثرگذاری کنشگران طی پیوند/ترجمه و مذاکره مطالعه می شوند (شکل ۱).

شکل ۱. مدل نظری تحقیق: شکل گیری شبکه تعاملی بر مبنای مذاکره و پیوند کنشگران

روش شناسی پژوهش

این پژوهش برای فهم تجربه زیسته کودکان، بر اصول تحقیقات کیفی و رویکرد پدیدارشناسانه متمرکز است. ادراک کودکان، با روش مصاحبه نیمه ساختاریافته شناسایی می شود. شرکت کنندگان به صورت گلوله برفی انتخاب شدند. به این صورت که پس از پایان مصاحبه با هریک از شرکت کنندگان، از آن ها خواسته شد تا نفر دیگری را معرفی کنند.

در نهایت شرکت‌کنندگان این پژوهش در دو گروه قرار گرفتند: الف) دوازده کودک نه تا یازده ساله شامل دو دختر و دو پسر نه‌ساله، دو دختر و دو پسر ده‌ساله، و دو دختر و پسر یازده‌ساله؛ ب) دوازده نفر از والدین همان کودکان که ماهیت تعامل آن‌ها از طریق سبک والدگری با کودکانشان در مورد نحوه و چگونگی تعامل کودکان با گوشی هوشمند مطالعه شد. طی مصاحبه با کودکان، درباره مدتی که به استفاده از گوشی اختصاص می‌دادند، محتوایی که بیشتر تمایل به استفاده داشتند، میزان علاقه‌مندی به گوشی و مالکیت شخصی گوشی از آن‌ها سؤال شد. از والدین در مورد سبک والدگری آن‌ها شامل قواعد و اصولی که در مورد استفاده از گوشی برای کودکان اتخاذ کرده بودند، میزان ملزم کردن کودک به رعایت آن‌ها، نوع همراهی آن‌ها با کودکان، میزان توجه والدین به نحوه تعاملات کودک با محتواها و الگوی مصرف خود والدین سؤال شد.

به دلیل وجود محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری ویروس کرونا، مصاحبه‌ها به صورت برخط انجام شده‌اند. فایل صوتی همه مصاحبه‌ها به متن نوشتاری تبدیل شد و در صورت بروز ابهام در درک منظور شرکت‌کنندگان، بار دیگر سؤالات در قالب مصاحبه از مصاحبه‌شوندگان پرسیده شد. در نهایت آن بخش از اطلاعات که اضافه یا غیرمرتبط با موضوع بودند حذف شدند. برای تحلیل داده‌ها از رویکرد تحلیل مضمون به روش براون و کلارک استفاده شد (براون و کلارک، ۲۰۰۶):

۱. آشنایی با داده‌ها: در این پژوهش تلاش شد تا داده‌ها به‌طور دقیق مرتبط با اهداف پژوهش، سؤال اصلی و مبانی نظری مطالعه حاصل شوند؛
۲. ایجاد کدگذاری اولیه: در این مرحله «مضامین پایه حاوی نکات کلیدی متن» (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۰) از مصاحبه‌ها و براساس مبانی نظری پژوهش استخراج شد؛
۳. جست‌وجو برای مضامین: در این مرحله برای اینکه بتوان از اطلاعات به‌دست‌آمده نتیجه‌گیری کرد، مضامین پایه با عنوان کدهای اولیه تا حد ممکن خلاصه شده‌اند؛
۴. بازخوانی مضامین (انتخاب مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر): در این مرحله مضامین براساس هدف پژوهش در دسته‌بندی‌های مفهومی و موضوعی قرار گرفتند. برای اینکه بتوان از متن مصاحبه با رویکرد نظریه‌محور نتیجه‌گیری کرد نیاز است که کدهای فراگیر به‌عنوان زیرمضمون کدهای سازمان‌دهنده متناظر با مبانی نظری باشد؛

۵. گزارش تحلیلی: در این مرحله نتایج حاصل از انجام مصاحبه‌ها و دسته‌بندی موضوعات مرتبط با تعامل کودک، والدین و گوشی هوشمند در قالب مضامین، به صورتی که قابل نتیجه‌گیری باشد ارائه شدند.

اعتبار تحقیق، پس از کدگذاری ضریب کاپا اندازه‌گیری شد. برای این منظور، کدگذاری همه داده‌ها توسط استاد راهنما به‌عنوان پژوهشگر متخصص و دانشجو انجام گرفت. سپس کدهای دو پژوهشگر شامل ۱۳۹ کد پایه وارد نرم‌افزار SPSS شد و شباهت‌ها و تفاوت‌ها مشخص شدند (نمودار ۱). سپس با احتساب ضریب کاپا، میزان توافق دو پژوهشگر محاسبه شد (جدول ۱).

جدول ۱. محاسبه ضریب کاپای کدهای دو پژوهشگر برای تعیین اعتبار تحقیق

		پژوهشگر ۲		کل
		عدم توافق	توافق	
پژوهشگر ۱	عدم توافق	۱۹	۱۶	۳۵
	توافق	۰	۱۰۴	۱۰۴
	کل	۱۹	۱۲۰	۱۳۹
		مقدار	خطای معیار مجانبی	
اندازه توافق کاپا		۰/۶۴۰	۰/۰۷۹	
تعداد موارد معتبر		۱۳۹		

ضریب کاپای محاسبه‌شده ۰/۶۴ است که متعادل محسوب می‌شود (اوکانر و جوف، ۲۰۲۰: ۹).

یافته‌ها

کنشگران در شبکه تعاملی کودک-رسانه، شامل کنشگران انسانی کودک و والدین و کنشگر غیرانسانی گوشی هوشمند هستند. برای درک چگونگی کنش‌های آن‌ها، اطلاعات هرکدام به صورت جداگانه تجزیه و تحلیل شدند. داده‌های پالایش‌شده حاصل از مصاحبه با کودکان، شامل ۳۷ کد اولیه و داده‌های پالایش‌شده حاصل از مصاحبه با والدین درمورد سبک والدگری شامل ۳۷ کد اولیه است. از آنجا که گوشی هوشمند به‌عنوان کنشگر غیرانسانی قابل مصاحبه

نیست، کدهای مربوط به این کنشگر، از بین گفت‌وگوها و نظرات دو کنشگر انسانی و نوع تعامل آن‌ها حاصل شد و شامل ۴۴ کد اولیه است. پس از تنظیم کدهای اولیه، در مرحله دوم تحلیل، جست‌وجوی مضامین و نام‌گذاری آن‌ها انجام شد. در این مرحله، اطلاعات تا جایی که قابل تفسیر بودند، به روش نظریه‌محور خلاصه شدند.

مضامین سازمان‌دهنده از خلاصه و قابل تفسیر شدن کدهای پایه تولید شده‌اند؛ به صورتی که آن دسته از مضامین پایه که دارای مفاهیم مرتبط با یکدیگر هستند، در یک دسته قرار گرفتند. مضمون مشترک در محتوای این کدها استخراج و برای نام‌گذاری استفاده شدند. همچنین مضامین فراگیر، برای استنباط نهایی و تحلیل برپایه چارچوب نظری به وجود آمدند. بر مبنای اصول نظری کنشگر-شبهه، سه مفهوم وساطت/مذاکره، پیوند/ترجمه و کنشگر از مفاهیم اصلی قابل طرح در این مطالعه هستند. بدین ترتیب این سه مفهوم را مضامین فراگیر این پژوهش در نظر می‌گیریم و قصد داریم بفهمیم کنشگران در بیان تجربه زیسته خود در شبکه تعاملی کودک-رسانه چگونه این مفاهیم را متبلور ساخته‌اند.

با توجه به مضمون اصلی قابل درک در صحبت‌های کودکان کدگذاری اولیه صورت گرفت و در وهله اول مضامین دسته‌بندی شدند. سپس مضمون اصلی مستتر در یک دسته کد، موجب دسته‌بندی آن‌ها در قالب کدهای سازمان‌دهنده شد. در نهایت با توجه به ماهیت و مفهوم کدهای اولیه و سازمان‌دهنده، کدها بر اساس سه مفهوم اصلی وساطت، پیوند و کنشگر طبقه‌بندی شدند. نتایج تحلیل مرحله‌به‌مرحله مصاحبه با کودکان ارائه شده است (جدول ۲).

جدول ۲. تلخیص مضامین حوزه کودک

فراگیر	سازمان‌دهنده	دسته‌بندی مضامین
کنشگر	تعامل در حوزه درس و آموزش	انجام امور درسی
		خواندن شعر آموزشی
		تماشای ویدیوی آموزشی
		عضویت در گروه‌های واتساپ و تلگرام درسی
کنشگر	تعامل در حوزه بازی و سرگرمی	افزایش توانمندی و مهارت‌های نرم‌افزاری
		استفاده از گوشی هوشمند برای یادگیری یا آموزش
		تماشای بازی سایر کاربران
		انجام بازی موبایلی با موضوعات متنوع
		جست‌وجو در مورد موضوع بازی‌ها

فراگیر	سازمان دهنده	دسته‌بندی مضامین
		افزایش مهارت‌های عملی برای بازی پرکردن اوقات فراغت
		تمایل به مالکیت گوشی هوشمند علاقه به در دست گرفتن گوشی راهنمایی اعضای کوچک‌تر
کنشگر	بروز کنشگری مستقل	تشخیص تفاوت میان فضای آنلاین و آفلاین توجه به مسائل جنسی تلاش برای حل مسئله مواجهه با امور ناشناخته جست‌وجوی پاسخ برای نادانسته‌ها
کنشگر	تعاملات اجتماعی	ارتباط با اعضای فامیل و دوستان به اشتراک گذاشتن و تبادل اطلاعات عضویت و فعالیت در گروه‌های اجتماعی مجازی
کنشگر	تعامل فرهنگی	تماشای فیلم گوش دادن به موسیقی مورد علاقه

موضوعات حوزه سبک والدگری سازوکار و اصولی را شامل می‌شود که والدین برای نظم‌دهی و نظارت ارتباط کودک خود با گوشی هوشمند اتخاذ کرده‌اند. فعالیت‌هایی که والدین درباره گوشی هوشمند انجام می‌دهند، انواع مختلف دارد. نوع اول، کنش‌هایی هستند که والدین خود در ارتباط مستقیم با گوشی هوشمند انجام می‌دهند؛ مانند هنگامی که والد برنامه‌ای را با تصمیم خودش برای کودک دانلود می‌کند. نوع دوم، کنش‌هایی هستند که به صورت غیرمستقیم ناشی از کنش‌های کودک آن‌ها با گوشی هوشمند است؛ مانند هنگامی که والد به عضویت کودک در یک شبکه اجتماعی تمایل دارد. هردوی این کنش‌ها براساس دسته‌بندی موضوعی طبقه‌بندی شدند. نام‌گذاری این طبقه‌بندی به‌عنوان مضامین سازمان‌دهنده متناظر با نوع رفتاری است که علاوه بر کنشگری نقش وساطت نیز دارد و می‌تواند هدف یا کنش کودک و گوشی هوشمند را تغییر دهد (جدول ۳).

جدول ۳. تلخیص مضامین حوزه سبک والدگری

<p>دانلود آهنگ‌های توصیه‌شده فضای آموزش همراهی با کودک در جست‌وجوها، و گشت‌وگذار مجازی دانلود بازی به درخواست کودک دانلود فیلم و ویدیو به درخواست کودک دانلود نرم‌افزارهای کاربردی پاسخگویی به پرسش‌های کودک درباره فضای مجازی موافقت با مالکیت شخصی گوشی هوشمند آزادگذاشتن کودک در استفاده از فضای مجازی در نظر گرفتن میزان مصرف کودک برای تخصیص پاداش استفاده از امکانات گوشی هوشمند برای ایجاد حس کنجکاوی، اکتشاف و حل مسئله در کودک ایفای نقش کنترل‌کننده مصرف گوشی هوشمند توسط کودک استفاده نکردن از نرم‌افزارهای نظارتی نداشتن تمایل به نصب فیلترشکن</p>	<p>هدایت و پشتیبانی</p>	<p>کنشگر</p>
<p>دسترسی به رمز گوشی کودک شراکت در اکانت شبکه‌های اجتماعی کودک</p>	<p>نظارت بر کنش‌های کودک</p>	<p>کنشگر</p>
<p>توجه به تغییر رفتار موقتی در کودک موافقت با استفاده کودک از گوشی برای رفع کلافگی و احساس درد و تنهایی او ایفانکردن نقش تحکم‌کننده در نوع مصرف و محدودکننده محتوای مصرفی القانکردن ترس از کارکردهای فضای مجازی به کودک توجه به ناتوانی برای اعمال نظارت همه‌جانبه</p>	<p>تقویت استقلال کنشگرانه کودک</p>	<p>وساطت</p>
<p>نداشتن تمایل به عضویت کودک در شبکه‌های مجازی توجه به محتوای نامناسب موجود در فضای مجازی برای کودک مسدودکردن اکانت افراد ناشناس مرتبط با کودک چک کردن چت‌های کودک و سوابق جست‌وجوها در اینترنت مخالفت با مالکیت شخصی کودک</p>	<p>محدودکردن رفتار کنشگرانه کودک</p>	<p>وساطت</p>

ایجاد کدهای پایه از عملکرد گوشی هوشمند، از مصاحبه با کودکان و والدین آنها حاصل شده است؛ به این معنا که کنشی که گوشی هوشمند در پیوند با کنش آنها بروز می‌دهد. نوع

ایجاد رابطه گوشی با کودک به‌عنوان کنشگری غیرانسانی در شبکه تعاملی در پنج دسته موضوعی طبقه‌بندی شده است. علاوه بر اینکه گوشی هوشمند کنشگر محسوب می‌شود، عامل ایجاد تغییر در هدف و کنش کودک نیز هست. بدین معنا که ماهیت انگیزه‌های آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و... را از ایجاد این تعامل تغییر می‌دهد. نام‌گذاری کدهای فراگیر مبتنی بر مبانی نظری و آن‌خصلتی از گوشی هوشمند است که انواع کنش‌های گوشی می‌تواند ناظر بر آن باشد (جدول ۴).

جدول ۴. تلخیص مضامین حوزه گوشی هوشمند

امکان نصب نرم‌افزار آموزشی ایجاد بستر ارتباطات درسی کودک ایجاد فضای فرهنگی و همراهی همسالان برای برنامه‌های درسی ایجاد مهارت نرم‌افزاری	تغییر در ماهیت آموزش	وساطت
فضایی برای درجریان قرارگرفتن والدین درمورد امور درسی مشخص کردن میزان زمان مصرف و محتوای مصرفی کودک یا والدین عامل تشویق کودک پنهان‌کاری از والد عامل شکل‌گیری گفت‌وگو بین والدین و فرزندان	تغییر در ماهیت ارتباط کودک و والدین	وساطت
ایجاد مسئله اعلانات مختلف از جمله به‌روزرسانی‌ها، گروه‌ها و کانال‌های درسی و آموزشی افزایش دهنده اطلاعات کودک تشویق به یادگیری مواجهه با ناشناخته‌ها و نادانسته‌ها گسترده‌کردن فضای ذهنی کودک ارائه فضای متفاوت سرگرمی کودک در خانه و فضای همراهی همسالان برای بازی مشاهده و هم‌رسانی ویدیو، عکس، موسیقی و فیلم گزینه جایگزین برای بازی در دنیای آفلاین و ادامه ارتباطات آن	تعامل با کودک	کنشگر
ایجاد حس کنجکاوی کودک کمک به تحمل درد فیزیکی و تنهایی کودک احساس استقلال	تغییر در ماهیت کنشگری کودک	وساطت

تحلیل داده‌ها، یافته‌های زیر را دربارهٔ سه کنشگر کودک، والدین و گوشی هوشمند در اختیار می‌گذارد.

الف) کودک

فعالیت‌های کودک در تعامل با گوشی هوشمند به پنج دسته موضوعی تقسیم می‌شود.

۱. تعامل در حوزهٔ درسی و آموزشی

حوزهٔ کنشگری کودک و شروع به ایجاد پیوندهایی است که با اهداف و انگیزه‌های اولیهٔ مرتبط با امور مدرسه و روابط اجتماعی حاصل از آن با همکلاس‌ها و معلمان است؛ برای مثال، همهٔ کودکان گفتند: «از سال قبل که کرونا اومد، تقریباً همهٔ کارای مدرسه رو دیگه با موبایل انجام می‌دم» یا «معلمون یه چیزایی تو واتساپ می‌فرسته که بخونیم. منم می‌رم تو یوتیوب پیدا می‌کنم و نگاه می‌کنم» (آراد، یازده‌ساله).

۲. تعامل در حوزهٔ بازی و سرگرمی

کنشگر کودک، علاوه بر انجام بازی و به‌وجودآوردن فضای سرگرمی، مذاکراتی را درخصوص نیاز به افزایش روابط اجتماعی، از طریق بازی‌های گروهی آغاز می‌کند و بدین طریق می‌تواند تغییراتی را در ماهیت و شناخت خود تجربه کند؛ برای نمونه پویان ده ساله گفت: «سرچ می‌کنم خلاصهٔ بازی‌های فیفا رو تا ببینم و فوتبال هم دوست دارم. بازی می‌کنم» یا «آهنگای رپ رو خیلی دوس دارم... مردونه هستن... باهاشون می‌خونم» (پویان، ده‌ساله).

۳. تعامل در حوزهٔ فرهنگی

کنشگری فرهنگی از جمله تماشای فیلم یا گوش دادن به موسیقی که کودک را در ارتباط با روابط جدید با چیزها قرار می‌دهد و احتمال رخ دادن تغییر افزایش می‌یابد. «دوست دارم آهنگای جدید گوش بدم... شعرایی که معلم می‌فرسته هم دانلود می‌کنم. ویدیو نگاه می‌کنم که معلم می‌فرسته یا با مامانم فیلم نگاه می‌کنیم» (آوین، نه‌ساله).

۴. تعاملات اجتماعی از طریق شبکه‌های اجتماعی

کنشگر کودک، از طریق پلتفرم‌های ارتباطی به دلیل نقش واسطه‌ای گوشی هوشمند با همکاران، به شیوه‌های مختلف رابطه برقرار می‌کند. «موبایل خوبه؛ چون با دوستانم هماهنگ می‌کنیم واسه اینکه

بازی تفنگ بازی رو شروع کنیم» (پارسا، ده‌ساله). «بیشتر با دخترعموم یا بقیه وقتی حوصله‌م سر می‌ره حرف می‌زنم» (آوین، نه‌ساله).

۵. بروز کنشگری مستقل یا کنش‌های استقلال‌طلبانه

درک و فهم کودک از تغییرات ناشی از تعاملات مذکور موجب افزایش تجربه و احساس استقلال و کسب مهارت‌های مختلف در شیوه برقراری پیوند در شبکه می‌شود. برای نمونه «هر چی که نمی‌دونم یا مثلاً عجیبه، از مامانم می‌پرسم یا تو گوگل سرچ می‌کنم» (هلنا، یازده‌ساله). «اگه چیزی باشه که بلد نباشم یا ندونم، چند بار سرچ می‌کنم» (آراد، یازده‌ساله). «بعضی موقع‌ها تو اینستاگرام یه ویدیو می‌بینم که بد هستن. از مامانم می‌پرسم، می‌گه نباید اینا رو نگاه کنی» (پارسا، ده‌ساله).

بدین ترتیب کنش‌های رسانه‌ای کودک، با انگیزه‌های مختلف بروز پیدا می‌کند؛ هرچند این حوزه‌ها نمی‌توانند به‌طور کلی از هم جدا باشند؛ به این معنا که کنشگری در حوزه آموزشی، کاملاً مستقل از فعالیت‌های اجتماعی یا فرهنگی نیست. کنش‌های مختلف کودکان در حوزه‌های مختلف، با هم در ارتباط هستند و در عین استقلال، بر هم اثرگذارند. کنش کودک در حوزه اجتماعی مانند به‌اشتراک گذاشتن و تبادل اطلاعات می‌تواند به حوزه درس و آموزش نیز وارد شود. همچنین پرکردن اوقات فراغت در حوزه سرگرمی، با تماشای فیلم که تعاملی فرهنگی است، مرتبط است. جالب اینکه بروز کنش‌های استقلال‌طلبانه، به همه حوزه‌ها وارد شده و خصوصیت کودک در شبکه تعاملی با رسانه را به‌سوی کنشگری یا اکتانیت تقویت کرده است.

ب) والدین و سبک والدگری

سبک والدگری به چهار دسته موضوعی زیر تقسیم می‌شود.

۱. هدایت و پشتیبانی

کنشگری والدین در ارتباط با نیازهای کودکان برای شکل‌دادن به گوشی یا شروع تعامل با گوشی را شامل می‌شود. این کنش‌ها نشان‌دهنده تلاش والدین برای نظارت بر رابطه کودک با رسانه است؛ برای مثال «من فکر می‌کنم بچه‌ها بین خودشون، مخصوصاً در مورد گوشی زیاد صحبت می‌کنن و می‌دونن یه چیزایی رو. واسه همین خودم سعی می‌کنم مدام نگم چیکار کنن» (مادر دوقلوهای بهار و باران ده‌ساله). «حواسم هست زمان زیادی نذاره و حتماً وقت مدرسه و درسش رو واسه بازی یا چت کردن با دوستاش تلف نکنه» (مادر پارسای ده‌ساله). «تقریباً هر شب حدود نیم ساعتی کنار تختش قبل خواب، راجع به چیزایی که دیده و خونده با هم حرف می‌زنیم» (پدر پویان ده‌ساله).

۲. نظارت بر کنش‌های کودک

کنشگری والدین برای کنترل رابطه کودک با رسانه است که تا حدودی سبب محدودیت در کنش‌های استقلال‌طلبانه کودک می‌شود؛ برای مثال «به اون صورت تو شبکه‌های اجتماعی نیست، ولی اینستاگرام داره و من هم توش شریکم و این‌طوری در جریانم» (مادر روزین یازده‌ساله).

۳. تقویت استقلال کنشگرانه کودک

مجموعه کنش‌های والدین است که در مواجهه و روبه‌رو شدن والد با کنش‌های رسانه‌ای کودک بروز می‌کند و واسطه‌ای برای تقویت استقلال در کودک می‌شود. «مثلاً آگه بازی جنگی باشه، همون موقع عصبی می‌شه، ولی بلافاصله بعدش دوباره آرام می‌شه» (مادر نیکان نه‌ساله). «از بچگی می‌گفت دل‌درد داره... هر موقع حواسش پرت می‌شه از دل‌درد، یادش می‌ره... هنوزم وقتی می‌گه دل‌درد داره، دیگه گوشیشو برمی‌داره. چون تنه‌است، هیچ محدودیتی ندارم و می‌ذارم هر موقع می‌خواد سرگرم موبایل یا تبلت و لپ‌تاپش باشه» (پدر آراد یازده‌ساله).

۴. محدود کردن رفتار کنشگرانه کودک

به کنش‌های والدین در راستای ایجاد محدودیت دسترسی یا محدودیت زمان برای استفاده از گوشی هوشمند گفته می‌شود. افزایش این نوع کنش‌ها سبب تقویت ارتباطات در شبکه نخواهد شد و در واقع واسطه‌ای برای از بین رفتن یا محدود شدن پویایی و متغیر بودن فرایند تعامل است؛ برای نمونه «اصلاً تمایل ندارم مدام گوشی دستش باشه. اصلاً اجازه نمی‌دم و فقط کارای درسی رو انجام می‌ده» (مادر هلنای یازده‌ساله). «از طرف کلاس زبانش تو یه کانال تلگرامی عضو شده بود که ارزش بزرگ‌تر بودن و من روابطشون رو نمی‌شناختم. واسه همین بلاکش کردم» (مادر آترین نه‌ساله). «حساس هستم و سوابق کارایی رو که می‌کنه، چک می‌کنم» (مادر و پدر پویان ده‌ساله؛ مادر پارسای ده‌ساله).

کنش‌های والدین نشانگر خصوصیت سبک والدگری آن‌ها است و به دو دسته تقسیم می‌شود: ۱. کنش‌های اثرگذار بر کنشگری کودک که نقش واسطه‌ای دارند؛ ۲. کنش‌های اثرپذیر از کنشگری کودک که نقش مذاکره‌ای دارند. کنش‌های اثرپذیر موجب تقویت استقلال کنشگرانه در کودک می‌شوند و کنش‌های اثرگذار سبب محدود کردن رفتار کنشگرانه کودک در تعامل با گوشی می‌شود؛ به این معنا که با توجه به کنش‌های استقلال‌طلبانه کودک در تعامل با گوشی هوشمند، خصوصیت سبک والدگری در شبکه تعاملی با رسانه به دلیل توانایی ایجاد تغییر در کنشگرها، خصلت وساطت دارد؛ برای مثال، فعالیت کودکان در حوزه سرگرمی مانند

جست‌وجو درمورد موضوع بازی‌ها، نوعی کنش مستقل کودک در تعامل با گوشی است که در صورت تمایل والدین به بازی کودک، ادامه پیدا می‌کند و در صورت تمایل نداشتن والدین متوقف می‌شود.

ج) گوشی هوشمند

کنش‌های گوشی هوشمند به چهار دسته موضوعی تقسیم می‌شوند.

۱. تغییر در ماهیت آموزش

گوشی هوشمند موجب ایجاد تغییرات در شکل و محتوای حوزه آموزش می‌شود؛ به این معنا که علاوه بر اینکه محیط فیزیکی آموزش به برخط تبدیل می‌شود، محتوای فضای آموزشی نیز در وضعیت برخط تغییر می‌کند؛ برای نمونه مادر آروین اظهار کرد: «معمولاً شعر یا داستانی که معلمشون می‌فرسته، من براش دانلود می‌کنم که دیگه معلومه چیه. نگران نیستم» (مادر آوین نه‌ساله). این نشان می‌دهد گوشی هوشمند بستر متفاوت و جایگزینی برای آموزش شده است.

۲. تغییر در ماهیت ارتباط کودک و والدین

گوشی هوشمند سبب تغییر در ماهیت نحوه تعامل کودکان با والدین و بالعکس می‌شود. گوشی به‌عنوان یک ابزار، اطلاعاتی را از کودک در اختیار والدین قرار می‌دهد که در نتیجه این نوع از مذاکره، تغییراتی در شیوه تعامل کودک-والد به‌وجود می‌آید و واسطه‌ای برای تغییر موضوعات گفت‌وگوی بین والد و کودک است؛ برای مثال «دو روز آخر هفته اجازه داره گوشی یا تبلت رو برداره و استفاده غیردرسی کنه» (پدر پویان ده‌ساله) یا «حواسم هست که زمان زیادی نذاره و حتماً از وقت مدرسه و درسش واسه بازی یا چت کردن با دوستاش تلف نکنه» (مادر پارسای ده‌ساله).

۳. تعامل با کودک

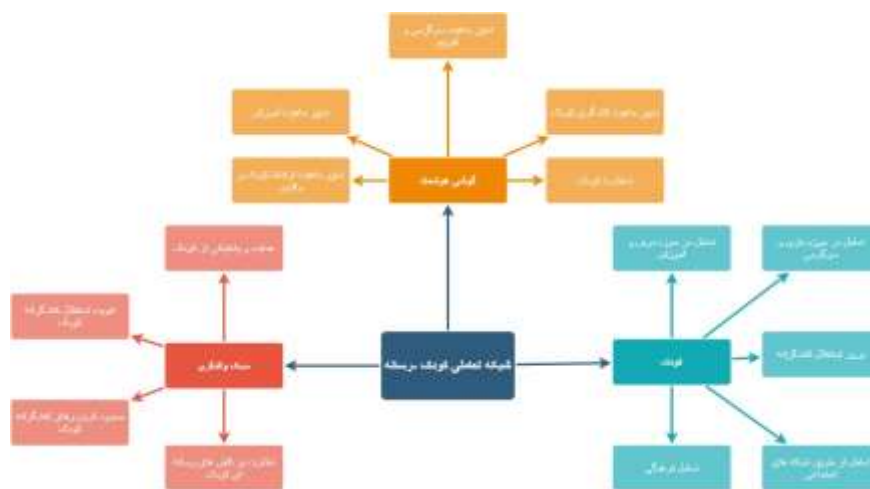
هنگامی که کودک درمورد موضوعی در اینترنت جست‌وجو می‌کند، مفاهیم مشابه برای جست‌وجو یا صفحات متنوعی برای بازدید به او پیشنهاد می‌شود که کودک را تشویق می‌کند به موضوعات دیگری نیز بپردازد. این نوع مذاکره به‌طور مستقیم از طرف گوشی رخ می‌دهد که این، نقش کنشگری گوشی است؛ برای مثال «تو یه بازی یاد گرفته چیزی بکاره... بعد دونه‌ای که کاشت، رشد نکرد. خودش اینقدر سرچ کرد و پرسید و امتحان کرد تا درست شد... خب واسه منم

جالب بود» (مادر نیکان نه‌ساله). «اگه چیزی باشه که بلد نباشم یا ندونم، چند بار سرچ می‌کنم» (آراد، یازده‌ساله).

۴. تغییر در ماهیت کنشگری کودک

به‌طور کامل، اهداف اولیهٔ کودک مانند تعامل فرهنگی یا سرگرمی را تغییر داده و واسطه‌ای برای به‌وجود آمدن نوع جدیدی از تعامل کودک با گوشی هوشمند است؛ به این معنا که گوشی مسیر جدیدی را در تعامل کودک با خود ایجاد می‌کند؛ برای مثال «چون تنهاست، هیچ محدودیتی ندارم و می‌ذارم هر موقع می‌خواد سرگرم موبایل یا تبلت و لپ‌تاپش باشه» (پدر آراد یازده‌ساله). گوشی هوشمند کنشگری غیرانسانی است. آنچه کودک انتظار دارد در این تعامل اتفاق بیفتد، تحت تأثیر امکانات و توانمندی گوشی هوشمند قرار دارد. گوشی، میانجیگری فعال است که از طریق تغییر در شکل و محتوا، به ایجاد تغییر در ماهیت این تعاملات منجر می‌شود؛ برای نمونه انتقال فضای آموزشی و درسی از دنیای واقعی به دنیای برخط، ماهیت آموزش را دچار تغییر کرده است. تغییر ماهیت آموزش، بروز کنش‌های جدیدی برای هماهنگی با فضای آموزشی جدید به‌دنبال دارد (جدول ۱) که می‌توان آن را از عوامل گسترش فضای ذهنی کودک قلمداد کرد؛ به این معنا که کسب مهارت‌های نرم‌افزاری، هم‌فعلیتی در دستهٔ آموزشی و هم‌در دستهٔ سرگرمی است. امکان ورود فعالیت‌ها از یک طبقه‌بندی موضوعی به طبقه‌بندی موضوعی دیگر، به‌دلیل قابلیت‌هایی است که گوشی هوشمند دارد. با توجه به اینکه سایر فعالیت‌ها و تعاملات بررسی‌شده در بالا نیز به‌طور کامل از هم قابل‌تفکیک نیستند، می‌توان گفت خصلت گوشی هوشمند در شبکهٔ تعاملی، کنشگری و وساطت است.

درنهایت، شبکهٔ مضامین نشان‌دهندهٔ روابط بین طبقه‌بندی موضوعی کنش‌ها با هریک از عناصر کودک، والدین و گوشی هوشمند در شبکهٔ تحلیل‌شده در این مطالعه است (شکل ۲).

شکل ۲. شبکه مضامین

بحث و نتیجه‌گیری

شبکه مضامین در تعامل کودک- رسانه بیانگر آن است که با در نظر گرفتن دو کنش اصلی پیوند و وساطت که از اکتانت‌ها یا اجزای شبکه بروز می‌کند، سه جزء جداگانه کودک، والدین و گوشی هوشمند در تعامل با هم، شبکه‌ای را به وجود می‌آورند که در حال اثرگذاری و اثرپذیری بر یکدیگر هستند و این وضعیت، امکان اظهار نظر قطعی درباره اثرگذاری رسانه‌ها بر کودکان، والدین بر کودکان و کودکان بر رسانه‌ها را دچار تردید می‌کند. ماهیت شبکه‌ای و تعاملی ارتباط این اجزا نشان داد لزوم تغییر رویکرد به مفاهیمی مانند والدگری، سواد رسانه‌ای یا آموزش رسانه‌ای است؛ به طوری که محتوای این قبیل مفاهیم باید از خصلت تجویزی و رویکرد انتقالی، به سمت خصلت توانمندسازی و رویکرد گفت‌وگویی تغییر کند؛ به این معنا که کودکان و والدین بتوانند شبکه تعاملی سازنده‌ای درباره رسانه شکل دهند که نتیجه آن، ایجاد محیطی توأم با سازگاری و بدون تنش باشد. این رویکرد با حقوق کودک در اسلام از جمله داشتن حق استقلال، نداشتن استعمار و استحمار و همچنین نبود تحریم (جمشیدی‌ها و شعبان، ۱۳۹۹) نیز سازگار بود. این پژوهش شش ویژگی برای شبکه تعاملی کودک با گوشی هوشمند شناسایی کرد:

۱. محوریت شبکه

کنش‌های گوشی هوشمند، واسطه‌ای برای ایجاد تغییر در کنش‌های کودک و والدین است؛ به این معنا که گوشی هوشمند با بروز کنش‌هایی موجب برقراری پیوند و ایجاد تغییرات می‌شود؛

بنابراین ویژگی اصلی تعامل کودک با رسانه، محوریت شبکه است؛ بدین معنا که ارتباط کودک-گوشی هوشمند، ویژگی‌های یک شبکه، از جمله نامتجانس بودن اجزاء، نبود نظام سلسله‌مراتبی بین عناصر، متغیر بودن، پویایی، هدف‌محور نبودن و اهمیت روندها و فرایندها در مذاکرات و پیوندها را دارد؛ ارتباط چندجانبه و پیچیده‌ای که بین کودک، والدین و گوشی به وجود می‌آید. گوشی هوشمند به‌عنوان کنشگر غیرانسانی، با ایجاد تغییرات وسیع در روابط، احتمال وقوع اتفاقات را افزایش می‌دهد و این در حالی است که نه کودک و نه والدین توانایی حدس و پیش‌بینی تغییرات بعدی را ندارند. «این واقعیت که اطلاعات می‌تواند با استفاده از شبکه تلفن همراه به گردش درآید چیزی در مورد اینکه چگونه شبکه سرپا است و در حال حاضر بدون هیچ مشکلی کار می‌کند، به ما نمی‌گوید. در واقع وقتی همه عناصر در جای خود هستند و همه چیز خوب کار می‌کند، از پنجره دیجیتال تلفن‌های همراه، آنچه ما می‌توانیم دنبال کنیم، تنها کیفیت سیگنالی است که با پرشدن چند نوار عمودی نشان داده می‌شوند» (لاتور، ۲۰۱۳: ۳۱)؛ به این معنا که هرچه قدر شناخت خود را از گوشی هوشمند افزایش دهیم و چگونگی عملکرد آن را بفهمیم، باز هم نمی‌توان از نسخه‌های جدید آن و تغییراتی که با آن وارد جامعه می‌شود، درک و شناخت دقیقی به دست آورد؛ بنابراین نوع تعامل کودکان با ورود این تغییرات دستخوش تغییر می‌شود. ویژگی مهم این شبکه، عدم کودک‌محوری یا رسانه‌محوری است.

۲. هم‌سطح بودن

کنشگری والدین و سبک والدگری آن‌ها بر کنشگری کودک ارجحیت ندارد. در واقع سبک والدگری نمی‌تواند تنها مجموعه اصول و قواعدی باشد که والد برای کودک بار تعیین می‌کند. در شبکه تعاملی کودک-گوشی هوشمند، سبک والدگری نمی‌تواند کودک را مجبور به انجام و رعایت اموری کند، بلکه سبک والدگری می‌تواند نوعی ارتباط و تعامل دوطرفه بین والد و کودک باشد که آگاهی و ادراک از آن، هم‌زمان با رخدادهای ارتباطی بین این دو و از درون رابطه به وجود می‌آید. این ادراک که ناشی از مسائل به وجود آمده در هر لحظه تعامل بین این دو کنشگر است، توانایی شکل‌دادن و اثربخشی به روابط بین والدین و کودکان را دارد. در این صورت، سبک و سیاقی که والدین برای نظم‌دادن یا مدیریت رابطه کودکانشان با گوشی هوشمند برمی‌گزینند، از درون نیازهای به وجود آمده بین کودک و والد سرچشمه می‌گیرد. از این رو به نظر می‌رسد سبک‌های والدگری سختگیرانه و کنترلی، در این حوزه کارکردی نداشته

باشند. از طرفی، اهمیت اثرگذاری گوشی هوشمند کمتر از اهمیت اثرگذاری والدین بر کودک نیست. گوشی هوشمند نوعی رسانه تعاملی محسوب می‌شود که کنش‌های آن علاوه بر کودک بر والدین نیز مؤثر است. کودکان قادرند با برقراری روابط با گوشی هوشمند کنش‌هایی را تدارک ببینند که بتوانند تغییراتی در سبک والدگری والدین ایجاد کنند. استفاده مناسب و نتایج اثربخش و مثبت استفاده از گوشی هوشمند و کاربردهای مناسب مانند کسب مهارت‌های مختلف، از جمله تغییراتی است که حاصل پیوند و انجام مذاکرات کنشگر کودک و کنشگر گوشی هوشمند و بر سبک مدیریت این رابطه از سوی والدین اثرگذار است و موجب تغییر رویکرد و نگاه والدین خواهد شد.

۳. تعمیم ناپذیری روابط

ارتباط کودک با گوشی هوشمند، پس از توقف تعامل از بین خواهد رفت؛ بنابراین پیوندهای ایجادشده و مذاکرات رخ داده اثر خود را گذارده و روند رخ دادن ارتباطات پس از عدم استفاده از گوشی توسط کودک متوقف می‌شود. مذاکرات انجام شده در این شبکه تعاملی، به شبکه تعاملی رسانه‌های دیگر تعمیم داده نمی‌شود؛ چرا که ایجاد رابطه با سایر رسانه‌ها سبب ایجاد ارتباطات جدید و دامنه اثرگذاری و اثرپذیری در شبکه‌ای با گره‌های ارتباطی دیگری است که در اثر آن ماهیت جدیدی خلق خواهد شد.

۴. انعطاف‌پذیری

عمده پیش‌فرض‌ها یا شروطی که از قبل توسط والدین برای نوع کنش کودک مقرر شوند الزاماً کاربرد ندارند؛ چرا که نمی‌توان از ابتدا مفهوم کنشگری کودک یا نوع کنش‌های حاصل از گوشی هوشمند را پیش‌بینی کرد. در واقع والدین، در لحظه با اثرات این تعامل بر کودک خود مواجه می‌شوند و سبک والدگری آن‌ها در مواجهه با هر رویداد نیازمند تغییر است. از این رو والدین اصول و قواعد مختلفی را در این مورد عملی می‌کنند که با ارزش‌گذاری‌ها و اعتقادات آن‌ها همسو است، اما شاید بتوان گفت بهترین نوع سبک والدگری، نوع انعطاف‌پذیرتر آن است. در این صورت والدین در موقعیت‌های مختلفی که کودک را در آن می‌یابند، اختیار عمل بیشتر دارند. این موضوع البته مسئولیت‌های والدین را دشوارتر می‌کند.

۵. چندسویگی مذاکرات

در به وجود آمدن شبکه هدف خاصی وجود ندارد. انجام مذاکرات و پیوندها به دلیل مشخص و مخصوص روی نمی دهد. موجودات با هم وارد رابطه می شوند و اگر مذاکرات نتیجه داد، روابط جدیدی از آن حاصل می شود. در غیر این صورت رابطه بین موجودات و عناصر دیگر آغاز می شود. کودکان ممکن است با هدف، انگیزه و قصد خاصی وارد مذاکرات با گوشی هوشمند شوند، اما تحت تأثیر سایر عوامل و کنشگران، این اهداف هم دچار تغییر می شوند. این پژوهش نشان می دهد کودکان در زمان بازی و سرگرمی ممکن است با کنش گوشی خود روبه رو شوند؛ برای مثال گوشی آن‌ها اعلانی را از گروه کلاس درس به کودک نشان می دهد. کودک با این نوع کنش وارد مذاکره می شود و آن را باز می کند. در این صورت بین کنش گوشی و کودک، پیوند برقرار می شود. حاصل این مذاکره، تغییر هدف بازی با موبایل به درس خواندن است. در اینجا گوشی هوشمند واسطه‌ای برای تغییر هدف کودک است، اما گاهی موضوع کنش‌ها از این پیچیده تر است. کودک با فضاهای ناشناخته و اموری مواجه می شود که درکی از آن ندارد. این موضوع ممکن است موجب تداخل مذاکرات شود؛ مانند جست و جوی کودک در بعضی صفحات که قابل دسترسی هستند، ولی مناسب محدوده سنی او نیستند و جلوی دسترسی کودک گرفته می شود. این ممنوعیت و تغییر به وجود آمده، در برابر تمایل کودک قرار می گیرد. در اینجا نیاز به تغییر، از طریق ایجاد ارتباطات جدید سبب پیچیدگی روابط می شود. شاید بتوان گفت کودکان در این مورد نیازمند پشتیبانی و هدایت هستند و والدین مهم ترین کنشگران محسوب می شوند.

۶. هویت های متغیر

ماهیت کودک در ارتباط با گوشی هوشمند متغیر است. هر کنش کودک ماهیت او را می سازد. کودکی که در تعامل با گوشی است، تغییرات زیادی تجربه و هویت متفاوتی را کسب می کند. هویت او در نتیجه اثرگذاری بر والدین و اثرگذاری بر گوشی هوشمند و همچنین تأثیراتی که از این تغییرات می پذیرد، نیاز به بازشناسی دارد. این احتمال وجود دارد که کودکان در این فرایند، به دلیل تغییر در ماهیت های مختلف، هویت های متفاوتی را تجربه کنند و شناخت متفاوتی از خویشتن به دست آورند. گوشی هوشمند این امکان را به آن‌ها می دهد تا به دلیل تغییراتی که رخ می دهد، خود را در شرایط مختلف بازیابی کنند؛ به این معنا که ممکن است گاهی کودک به دلیل

ضعف در یک مهارت درسی، هویت ضعیفی را تجربه کند، اما در زمان انجام بازی با موبایل، به دلیل تکرار و کسب مهارت نرم‌افزاری در آن، هویتش را بازیابی کند. در این وضعیت، کودک نه دارای هویت ضعیف و نه دارای هویت قوی است، بلکه هویت او دربارهٔ با امور مختلف، هر بار نیازمند بازشناسی است.

بدین ترتیب کنشگران کودک، سبک والدگری والدین و گوشی هوشمند فارغ از نوع ارزش‌گذاری، دارای نقش‌پذیری‌های مؤثر در شبکهٔ تعاملی کودک-رسانه هستند. تأثیر و تأثرات آن‌ها بر یکدیگر مجموعه‌ای بدون برنامه‌ریزی و پیش‌بینی‌ناپذیر به وجود می‌آورد که رخ دادن هر موضوع جدید در آن، در هر لحظه از برقراری روابط، گام بعدی را تعیین می‌کند. به نظر می‌رسد یکی از جذابیت‌های استفاده از گوشی هوشمند برای کودکان، همین پیش‌بینی‌ناپذیر بودن رابطه با آن است. براساس این مطالعه، کودک حس می‌کند در شروع به استفاده از گوشی هوشمند هیچ انتظاری از او وجود ندارد و او بدون احساس تهدید یا تعهد یا ارزش‌گذاری در رفتار، وارد پیوند با آن می‌شود؛ بنابراین قرارگرفتن کودک در موقعیت‌های متغیر و روبه‌روشدن والدین با این شرایط نیازمند انعطاف‌پذیری است.

از این رو پیشنهاد می‌شود در مدیریت یا نظارت بر تعامل کودک-رسانه، والدین با جلب اعتماد کودک، با او دربارهٔ تجاربش در فضای مجازی گفت‌وگو کنند و فرصت‌ها و چالش‌های گوشی هوشمند را با هم در میان بگذارند. نتایج این مطالعه نشان داد محیط تعاملی و شبکهٔ ارتباطی حین مصرف رسانه‌ای، تعیین‌کنندهٔ ماهیت کاربرد رسانه است. بدین ترتیب پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاری و آموزش در حوزهٔ سواد رسانه‌ای، با عنایت به تجارب کودکان بازننگری شود و فراتر از نظریه‌هایی مانند سوزن‌تزیفی یا رسانهٔ قدرتمند را دربرگیرند. مطالعات دیگری نیز لزوم تجدیدنظر در این رویکرد را تأیید کردند. از جمله برخلاف نظریهٔ کاشت «تلویزیون بر ترس شهروندان تهران از ارتکاب جرم، تأثیر مستقیم ندارد» (بخشی‌زاده، ۱۴۰۰).

منابع

- اجاق، سیده زهرا و واعظ، سپیده (۱۳۹۶)، «نقش سواد رسانه‌ای در حل تعارض نقشی-هویتی کودکان مورد مطالعه: مخاطبان کودک کارتون مرد عنکبوتی»، *مجلهٔ جهانی رسانه*، دورهٔ دوازدهم،

- انواری، محمدرضا و کرم‌اللهی، نعمت‌الله (۱۳۹۷)، «بررسی انتقادی مبانی معرفتی نظریه کنشگر شبکه»، معرفت فرهنگی اجتماعی، دوره نهم، شماره ۳: ۳۵-۵۴.
- بخشی‌زاده، حسن (۱۴۰۰)، «ارتباط مصرف رسانه‌ای و ترس از ارتکاب جرم در میان شهروندان شهر تهران»، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره دهم، شماره ۱: ۲۷۷-۳۱۲.
- جمشیدیها، غلامرضا و شعبان، مریم (۱۳۹۹)، «شرق‌شناسی وارونه حقوق کودک با تأکید بر حقوق کودک ایرانی-اسلامی»، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره نهم، شماره ۴: ۹۶۷-۹۹۴.
- خانیکی، هادی، شاه‌حسینی، وحیده و نوری‌راد، فاطمه (۱۳۹۵)، «تبیین الگوی آموزش سواد رسانه‌ای در نظام آموزش و پرورش»، فصلنامه رسانه، دوره بیست‌وهفتم، شماره ۱: ۵-۲۲.
- شریف‌زاده، رحمان (۱۳۹۷)، مذاکره با اشیا: برونو لاتور و نظریه کنشگر-شبکه، تهران: نشر نی.
- کورسارو، ویلیام (۲۰۰۵)، جامعه‌شناسی کودکی، ترجمه علیرضا کرمانی و مسعود رجیبی اردشیری، تهران: ثالث.
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمدسعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰)، «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، اندیشه مدیریت راهبردی، شماره ۱۰: ۱۵۱-۱۹۸.
- عبداللہیان، حمید و اجاق، سیده زهرا (۱۳۹۲)، «فراخواندن مخاطبان از سوی متون علمی-عمومی»، مطالعات فرهنگ-ارتباطات، دوره چهاردهم، شماره ۲۴: ۷-۲۵.
- عظیمی، محمدحسن و شکرخواه، یونس (۱۳۹۴)، «کودک، رسانه و ارتباط متقابل»، علوم و فنون مدیریت اطلاعات، سال سیزدهم، شماره ۵۲: ۶۹-۹۴.
- محمدی، شادی و حیدری‌مقدم، غلامحسین (۱۳۹۱)، «بازسازی و بررسی مقومات متافیزیکی نظریه عامل شبکه لاتور»، ذهن، شماره ۵۲: ۱۳۹-۱۷۲.
- هاشمیان، سید محمدحسین و انواری، محمدرضا (۱۳۹۷)، «دلالت‌های نظریه کنشگر-شبکه برونو لاتور در سیاست‌گذاری فرهنگی: تعامل فناوری و انسان در سیاست‌گذاری»، دین و سیاست فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۱: ۳۷-۶۴.
- Bailey, J. O., & Bailenson, J. N. (2017), Considering virtual reality in children's lives, *Journal of Children and Media*, No. 11 (1):107-113.

- Baumgartner, S. E., van der Schuur, W. A., Lemmens, J. S., & te Poel, F. (2018), The Relationship Between Media Multitasking and Attention Problems in Adolescents: Results of Two Longitudinal Studies, **Human Communication Research**, Vol. 44, No. 1: 3-30.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006), Using thematic analysis in psychology Qualitative research in psychology, **Qualitative Research in Psychology**, Vol. 3, No. 2: 77-101.
- Brocki, K. C., & Bohlin, G. (2004), Executive Functions in Children Aged 6 to 13: A Dimensional and Developmental Study, **Developmental Neuropsychology**, Vol. 26, No. 2: 571-593.
- Crone, E. A., & Konijn, E. A. (2018), Media use and brain development during adolescence, **Nature Communications**, Vol. 9, No. 1: 1-10.
- Crone, E. A., Bunge, S. A., Latenstein, H., & van der Molen, M. W. (2005), Characterization of Children's Decision Making: Sensitivity to Punishment Frequency, Not Task Complexity, **Child Neuropsychology**, Vol. 11, No. 3: 245-263.
- Laktyukhina, E. (2018), Smart Things in Child-Parent Interaction: Statement of Problem, **SHS Web of Conferences EDP Sciences**.
- Latour, B. (1996), On actor-network theory: A few clarifications, **Soziale Welt**, No. 47: 369-381.
- Latour, B. (2013), **An inquiry into modes of existence**, Harvard University Press.
- O'Connor, C., & Joffe, H. (2020), Intercoder reliability in qualitative research: debates and practical guidelines, **International Journal of Qualitative Methods**, No. 19: 1-13.
- Semenova, O.A., Machinskaya, R. I., & Lomakin, D. I. (2015), The influence of the functional state of brain regulatory systems on the programming, selective regulation and control of cognitive activity in children: Neuropsychological and EEG analysis of age-related changes in brain regulatory functions in children, **Human Physiology**, Vol. 41, No. 4: 345-355.
- Wang, R., Bianchi, S. M., & Raley, S. B. (2005), Teenagers' Internet use and family rules: A research note, **Journal of Marriage and Family**, Vol. 67, No. 5: 1249-1258.